

Burada “toplumsal belirleyenler” var!

Metin Çulhaoğlu*

Sivil toplum, devletin ve ailenin (özel alan) yanı sıra üretim süreci ve üretim ilişkileriyle belirlenen alanın da dışında kalan bir alanı tanımlar.

Bu kısa değerlendirmede öz olarak vereceğimiz mesaja geçmeden önce Türkiye’de yaşanan kavram karmaşasından hareketle kimi netleşmeler sağlamanın yararlı olacağını düşünüyoruz.

Toplumda var olan çeşitli örgütlenmelere, kuruluşlara, vb. ilişkin bu kavram karmaşası, özellikle 1990’lı yıllardaki tanımlamalara ve yaklaşımlara damgasını vurmuştur. En belirgin örneği, pek çok çevrenin devlet/hükümet dışı hangi örgüt (hükümet dışı kuruluş-HDK) varsa bunların hepsine “sivil toplum kuruluşu” (STK) demesidir. Öyle ki, bu ortamda bildiğimiz meslek kuruluşlarından sendikalara kadar pek çok örgüt “sivil toplum kuruluşları” adı verilen sepete atılmıştır.

En başta belirtmek gerekirse, çağdaş düşünce akımlarına göre bir toplumda emek ve sermaye kesimlerinin ilişkilendikleri alan “sivil toplum alanı” sayılmaz. Sivil toplum, devletin ve ailenin (özel alan) yanı sıra üretim

süreci ve üretim ilişkileriyle belirlenen alanın da dışında kalan bir alanı tanımlar. Dolayısıyla işçi ve işveren örgütleri, sendikaları, dernekleri, vb. sivil toplum alanının dışında kalır.

Devletin, özel alan olarak ailenin ve emek süreçlerinin dışında kalan alandaki örgütlenmeler birbirinden farklı tanımlara sahip olsalar bile hepsinin ortak bir noktada bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu ortak nokta “kâr amacı gütmeme” ve bir şekilde “kamu yararını” gözetmedir. Ancak, kâr amacı gütmeyen ve kamu yararı gözetilen örgütlenmelerin hepsinin “sivil toplum kuruluşu” sayılması da doğru değildir.

Bir örgütün sivil toplum kuruluşu sayılabilmesi için, az önce sıralanan alanların dışında kalmanın yanı sıra hiçbir ayırım olmaksızın tüm yurttaşların üyeliğine ve katılımına açık olması ve mutlaka gönüllülük temeline dayanması gerekir. Bu açıdan bakıldığında, örneğin bir insan hakları örgütü ya da belirli bir semtin “güzelleştirme derneği” sivil toplum

kuruluşudur. Buna karşılık, örneğin mimar ve mühendis odaları, tabip odaları ve barolar ve bunların üst kuruluşları sivil toplum kuruluşları değil meslek kuruluşlarıdır. Başka bir deyişle, örneklenen bu son kuruluşlar da hükümet dışı kuruluşlardır; ancak “sivil toplum kuruluşu” değildir.

Meslek kuruluşları, Türkiye dâhil pek çok ülkede, kendi tüzükleri ve kurallarından önce yasayla öngörülür; ayrıca belirli bir mesleğe mensup olanların mesleklerini icra edebilmeleri için bu kuruluşlara üye olmaları zorunluluğu vardır. Dahası, meslek kuruluşları, kendi üyelerine belirli yaptırımlar uygulama yetkisine sahiptir.

Genel olarak bakıldığında, meslek kuruluşlarının amacı kendi üyelerinin haklarını ve çıkarlarını korumak ve kendi alanlarındaki genel politikalar konusunda ülke yönetimine tavsiyelerde ve önerilerde bulunmaktır.

HEPSİ AYNI MI?

Bu genel girişin ardından gündemdeki soru şudur: Az önce dile getirilen

*Yazar

amaçların ötesinde meslek kuruluşlarının kendi özel alanları dolayısıyla gerek sivil toplum kuruluşlarına göre gerekse kendi aralarında önemli farklılaşmalardan söz edilebilir mi?

Bu kuruluşların kapitalist bir toplumda faaliyet gösterdiklerini veri alacak olursak bu tür farklılaşmalardan söz edilmesi mümkündür.

Örneğin, bir sivil toplum kuruluşu olarak herhangi bir insan hakları derneğinin faaliyetleri mevcut sistem ve hükümet politikaları ile daha dolaylı yoldan ilişkilidir. Başka bir deyişle insan hakları kuruluşlarının insana, onun doğal ve yasal haklarına odaklanan çalışmaları mevcut düzen ve iktidarların politikaları ne olursa olsun "sabit" denebilecek ilkeler üzerinden yürür. Buna karşılık, örneğin bir hekim kuruluşunun faaliyetleri, belirli ilkeler gene olsa bile mevcut düzenle ve bu düzende izlenen politikalarla çok daha doğrudan bir ilişki içindedir.

Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, meslek kuruluşları arasında hekim kuruluşlarının, örneğin mimar ve mühendis oralarından, barolardan, muhasebecilerin vb. örgütlerinden daha farklı bir yerde durdukları söylenebilir.

Somut ve açıklayıcı bir örnek vermek gerekirse, bugün dünyadaki hekim kuruluşlarının "sağlığın toplumsal belirleyicileri" gibi başat bir gündemleri olduğunu söyleyebiliriz. Böyle bir gündemin olması, hekim kuruluşlarını, başka meslek kuruluşlarına göre mevcut düzeni ve toplumsal koşulları, eşitsizlikleri, haksızlıkları ve adaletsizlikleri çok daha yakından izlemeye, gözlemeye, sorgulamaya ve eleştirmeye yöneltir. Mimarlığın, mühendisliğin, avukatlığın, muhasebeciliğin, vb. "toplumsal belirleyicilerinden" söz edilebilse bile bu belirleyicilerin insanla, onun sağlığı ve yaşamıyla ilişkileri çok daha dolaylıdır.

SAĞLIK POLİTİKALARINDA DÖNEMLER

Yukarıdaki bakış açısından hareket edildiğinde hekim kuruluşlarının, mevcut düzenle ve bu düzen çerçevesinde izlenen politikalarla ilişkisinin daha ayrı bir yere oturduğunu söyleyebiliriz. İşin içinde insan sağlığı ve yaşamı olmasa bile bu doğrudan ilişkinin örneğin eğitim emekçilerinin örgütlenmeleri için de geçerlilik taşıdığını söylemekte sakınca yoktur.

Bu durumun göstergelerinden biri, dün-

yada 1980'li yıllarla birlikte hız kazanan neoliberal politikalara karşı görece daha sert ve yaygın tepkilerin sağlık ve eğitim emekçilerinden gelmesidir.

Bir adım daha atacak olursak, bugün hekim çevrelerinin örneğin "herkes için sağlık" ve "evrensel sağlık kapsamı" olmak üzere "dönem kavramlarını" mevcut düzen ve genel politikalar bağlamında karşılaştırıp değerlendirdiklerini görürüz.

Temel sağlık hizmetleri söz konusu olduğunda hekim kuruluşlarının 1978 yılındaki Alma Ata konferansı ve bildirgesi (herkes için sağlık) sosyal devlet (refah devleti) anlayışının henüz terk edilmediği bir döneme denk düşmektedir. Buna karşılık 40 yıl sonra, 2018 yılındaki Astana konferansı ve bildirgesi (evrensel sağlık kapsamı) "evrensellik" yani herkesi kapsama iddiasına rağmen özellikle sağlık sigortası bağlamında "özel" ve "özelleştirme" bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bir başka örnek vermek gerekirse, özellikle İngiltere'de ağırlık kazanan ve olumsuz sonuçları teslim edilen "sağlıkta kamu-özel ortaklığı" ve bunun bir uzantısı olan "şehir hastaneleri" uygulamasının Türkiye'ye ithal edilmesinden söz edebiliriz.

Sonuçta, diğer tüm meslek kuruluşları gibi hekim kuruluşları da kuşkusuz meslekten olanların haklarını, çıkarlarını kollayacak, koruyacak ve bunları ileriye taşımaya çalışacaktır. Ne var ki, insan sağlığının nasıl "toplumsal belirleyicileri" varsa belirli bir mesleği icra edenler olarak hekimlerin durumunun, geleceğinin de ekonomik, toplumsal ve siyasal belirleyicileri vardır.

Bu "belirleyicilerin" düzenle ilişkilerinin çok daha açık ve doğrudan olması, mevcut düzenin ve izlenen politikaların hekim kuruluşlarını daha "ayrı" bir konumda mevzilendirdiğini söyleyebiliriz.

“

Bugün hekim çevrelerinin örneğin "herkes için sağlık" ve "evrensel sağlık kapsamı" olmak üzere "dönem kavramlarını" mevcut düzen ve genel politikalar bağlamında karşılaştırıp değerlendirdiklerini görürüz.

”

